

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертаційну роботу
Бударіна Олексія Сергійовича
на тему: «Теоретико-методичне забезпечення ефективності діяльності
підприємства на засадах імпортозаміщення»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
за спеціальністю 051 «Економіка»

Актуальність обраної теми дослідження та її зв'язок з науковими
програмами, планами, темами

В сучасних складних соціально-економічних умовах пріоритетним та нагальним є вирішення проблем імпортозаміщення для зменшення залежності від зовнішніх ринків, зміцнення економічної безпеки, обороноздатності України, економічного зростання. Щоб стати економічно самодостатньою державою, не залежати від ситуації на зовнішніх ринках, геополітичних змін, уряд постійно втілює державні програми для підтримки імпортозаміщення, підтримки національного виробника. Особливо це стосується промисловості, де актуальним є заміщення імпорту машин та устаткування, продукції машинобудування, хімічної промисловості. Вітчизняна економіка має високий рівень імпорту промислових товарів – понад 80%, що потребує необхідності структурних змін, інституційних реформ. Протягом січня-серпня 2025 року в Україну імпортовано товарів на суму 52,6 млрд. дол. США, тоді як експорт склав 26,3 млрд. дол., що істотно стримує розвиток країни. Реалізація політики імпортозаміщення в Україні здійснюється в таких напрямках, як державна підтримка вітчизняних виробників, інвестиції, інноваційний розвиток та розвиток сектору послуг, диверсифікації експорту. Зростає значення та роль вітчизняних промислових підприємств, які спроможні усунути імпортозалежність за рахунок збільшення виробництва продукції для внутрішнього споживання, виробництва конкурентоспроможної імпортозамінної продукції для зниження споживання імпортних товарів, що сприяє структурним зрушенням в національній економіці, покращення торговельного балансу країни, збільшення обсягу товарів. Тому необхідність удосконалення та подальший розвиток теоретичного, методичного забезпечення ефективності діяльності підприємства на засадах

імпортозаміщення, практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності та реалізації імпортозаміщення в умовах промислових підприємств сприяє вирішенню цієї проблеми в національній економіці, що об'єктивно обумовлює пріоритетність та актуальність тематики дисертаційної роботи Бударіна О.С., підтверджує її відповідність пріоритетним напрямам наукових досліджень в економічній галузі.

Зв'язок роботи з науковими планами, програмами, темами.

Актуальність тематики, мети та поставлених завдань дисертації відповідає планам наукових досліджень Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця за держбюджетною фундаментальною науково-дослідною роботою «Забезпечення інноваційного розвитку експортно-імпоротної діяльності суб'єктів господарювання державного сектору економіки в умовах воєнного та повоєнного стану» (номер державної реєстрації 0123U102012), що підтверджує актуальність та цінність напрацювань дослідження, за якою представлені розробки оцінки ефективності діяльності промислових підприємств в сучасних умовах, визначення запасу економічної стійкості суб'єктів господарювання в сучасних умовах, розвитку експортно-імпортного потенціалу машинобудівних підприємствах на підґрунті імпортозаміщення в умовах воєнного та післявоєнного стану. Також Бударін О.С. виконував госпдоговірну науково-дослідну роботу «Формування стратегії підвищення ефективності діяльності підприємства на засадах імпортозаміщення» (номер державної реєстрації 0121U113676), де представив методичний підхід до формування стратегій підвищення ефективності діяльності на основі оцінки експортно-імпортного потенціалу підприємства та впровадження процедур імпортозаміщення.

Викладені науково-практичні результати за цими науковими дослідженнями подані у дисертаційній роботі. Таким чином, обрана тема не лише відображає актуальні наукові пріоритети університету, а й поєднує теоретичні засади з прикладними науковими рішеннями, спрямованими на підвищення ефективності діяльності на засадах імпортозаміщення.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій

Представлена дисертаційна робота Бударіна О.С., опубліковані праці

дають можливість відзначити, що наукові результати, висновки та рекомендації характеризуються достатнім рівнем обґрунтованості і достовірності та є професійно аргументованими.

У дисертації були використані положення сучасних теорій економіки підприємства, економічного розвитку, потенціалу, концепцій імпортозаміщення, що свідчать про її теоретичну актуальність, яка підтверджується значною і достатньою кількістю наукових і аналітичних літературних джерел з досліджуваної проблематики, у тому числі теоретико-методологічних, методичних та науково-практичних, що дозволило автору здійснити глибокий критичний аналіз фактичного матеріалу та досягти поставлених наукових результатів. Усі обчислення виконані в статистичному пакеті Statgraphics та середовищі Excel.

Обґрунтованість і достовірність наукових пропозицій дисертації підтверджується коректним використанням загальних і спеціальних методів дослідження, що відповідають й адекватно описують його об'єкт і предмет, а саме: абстрактно-логічний метод, системний підхід, методи аналізу і синтезу, кореляційно-регресійний аналіз, кластерний, канонічний аналіз, криві зростання, інструменти теорії ймовірностей, метод побудови інтегрального таксономічного показника розвитку.

Обсяги первинної інформації, використані для отримання узагальнених розрахунків і підтвердження висунутих гіпотез, є достатніми й становлять дані офіційної статистичної звітності підприємств, країни.

Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертаційній роботі, підтверджується їх публікацією у наукових статтях у фахових виданнях України, що представлені у міжнародних наукометричних, у матеріалах профільних вітчизняних та міжнародних науково-практичних конференцій.

Дисертація виконана в академічному стилі: матеріал логічно структуровано, наведено глибокі обґрунтування, результати є достовірними, наукова новизна чітко аргументована, що забезпечує високу теоретичну й практичну цінність отриманих висновків і рекомендацій. Зазначене вище свідчить про належний рівень обґрунтованості та надійності наукових положень, висновків і практичних рекомендацій, викладених у дисертації Бударіна Олексія Сергійовича та сприяють прискоренню розвитку підприємства та країни.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Аналіз дисертаційної роботи, опублікованих автором наукових праць має підстави стверджувати, що основні наукові положення, висновки і рекомендації отримані автором самостійно, містять низку теоретичних, науково-методичних положень і практичних рекомендацій, які присвячені забезпеченню ефективності діяльності підприємства на засадах імпортозаміщення. Основні положення наукової новизни, представлені у дисертації, полягають в отриманих нових наукових результатах.

Для зміцнення наукового підґрунтя основних теоретичних положень дисертації автором удосконалено теоретичне забезпечення ефективності діяльності підприємства на засадах імпортозаміщення, а саме: запропоновано нове змістовне визначення ефективності як системної характеристики (с. 40 – 45) та змістовне визначення імпортозаміщення в розрізі трьох процесів: виробництва власної конкурентоспроможної продукції з високою доданою вартістю для реалізації внутрішніх та зовнішньому ринку; заміщення імпортованих сировини, матеріалів та комплектуючих вітчизняними, які мають меншу вартість; диверсифікацію виробництва якісної продукції нижчої вартості, яка заміняє імпортовану продукцію на внутрішньому ринку (с. 54 – 55, с. 57 – 64).

За результатами ґрунтовного теоретичного й практичного аналізу діяльності промислових підприємств автором удосконалено методичний підхід до формування стратегії ефективності діяльності підприємства на засадах імпортозаміщення, особливостями якого є зміст етапів реалізації, що передбачають відповідні методи здійснення, очікувані результати. Особливе значення методичного підходу полягає у врахуванні ймовірності ризиків та загроз економічної безпеки України в прогнозуванні значень показників, що сприяє обґрунтованості стратегічних альтернатив та пропозиції автора щодо інструментів реалізації стратегії ефективності діяльності на засадах імпортозаміщення, а саме: цінової політики підприємства, організації збуту в частині формування портфеля замовлень, розширення ринків збуту, проведення інноваційно-інвестиційної політики на підприємстві, фінансового забезпечення (с. 168 - 181).

Науковим здобутком дисертанта, що дістав подальшого наукового розвитку, відноситься оцінювання потенціалу імпортозаміщення на

промислових підприємствах, яке передбачає врахування здатності та можливості заміщення імпорتنих сировини, матеріалів та комплектуючих у виробництві продукції та виробництва імпортозамінної продукції для реалізації на внутрішньому ринку. Автор обґрунтував відмінну логіку етапів оцінки потенціалу імпортозаміщення на промислових підприємствах. Цінним для практики є пропозиції здобувача вимірювати потенціал імпортозаміщення показником імпортозалежності ресурсної складової підприємства та показником виробництва імпортозамінної продукції підприємства (с. 133 – 136, с. 139 - 142). Автором обґрунтовано технологію оцінки розвитку експортно-імпоротної діяльності підприємства, яка містить рекомендації щодо методів реалізації технологічних етапів (с. 114 – 123).

Заслугує уваги розвинуте методичне забезпечення оцінки ефективності діяльності підприємства, підґрунтям якого є відмінні методологічні складові, технологія її здійснення та можливість її використання для визначення рівня ефективності діяльності суб'єктів господарювання державного сектору економіки на макро-, мезо-, мікро- рівнях управління (с. 67 – 69, с. 79 – 83). Здобувач запропонував ієрархічну систему показників ефективності діяльності, аналітичний інструмент обчислення інтегрального таксономічного показника (с. 89 – 95, с. 98 - 105), а також практичні рекомендації щодо вибору цифрових інструментів здійснення аналізу та оцінки ефективності діяльності підприємства (с. 191 – 200).

Для науково обґрунтованого пошуку резервів ефективності діяльності підприємства на засадах імпортозаміщення здобувач розвинув методичне забезпечення їх моніторингу. Автор обґрунтував етапи процесу моніторингу та їх інструментальним забезпеченням. Новими є пропозиції щодо порівняльного аналізу динаміки ланцюгових індексів імпортозаміщення та визначення взаємозв'язку імпортозаміщення й ефективності діяльності підприємства за допомогою канонічного аналізу (с. 155 – 163).

Таким чином, поєднання теоретичних узагальнень із методико-методологічними рекомендаціями, практичними інструментами зфундувало теоретико-методичне забезпечення ефективності діяльності підприємства на засадах імпортозаміщення та створило високий рівень новизни й прикладної цінності дисертаційної роботи Бударіна Олексія Сергійовича.

Теоретична цінність і практична значущість результатів

дослідження, можливі шляхи використання результатів дослідження

Теоретична цінність отриманих наукових результатів полягає в удосконаленні та розвитку теоретичного, методичного забезпечення щодо ефективності діяльності підприємства на засадах імпортозаміщення.

Основні теоретичні здобутки дисертанта, що базуються на сучасних економічних теоріях, полягають в удосконаленні таких понять та положень:

- уточнене змістовне визначення ефективності діяльності підприємства як системної характеристики;
- уточнене змістовне визначення імпортозаміщення, понятійно-категоріальний базис дослідження імпортозаміщення;
- методологічні складові оцінки ефективності діяльності підприємства;
- змістовне визначення моніторингу резервів ефективності діяльності підприємства на засадах імпортозаміщення, яке передбачає окрім систематичного стеження, спостереження, оцінювання, контролювання, прогнозування, ще і виявлення та відшукування нових знань.

Підтвердженням значущості розроблених положень є їх використання у навчальному процесі підготовки бакалаврів під час викладання освітньої компоненти «Економіка підприємства» за спеціальністю 051 «Економіка» та освітньої компоненти «Економіка підприємства» для підготовки бакалаврів за спеціальністю 071 «Облік і оподаткування» (довідка про впровадження № 24/88-41-163 від 06.12.2024 р.). Викладені положення є теоретичним підґрунтям розробленого методичного забезпечення та практичних рекомендацій.

Практичне значущість положень дисертації полягає в:

- удосконаленому методичному підході до формування стратегії ефективності діяльності підприємства на засадах імпортозаміщення, яке відрізняється дієвістю та врахуванням сучасних умов діяльності;
- розвиненому оцінюванню потенціалу імпортозаміщення на промислових підприємствах, що відрізняється методом його вимірювання;
- розвиненому методичному забезпеченню оцінки ефективності діяльності підприємства та практичні рекомендації щодо вибору цифрових інструментів здійснення цієї оцінки;
- розвиненому методичному забезпеченню моніторингу резервів ефективності діяльності підприємства на засадах імпортозаміщення.

Практичну спрямованість результатів дисертації підтверджує їх доведеність до рівня практичних рекомендацій, основні з яких впроваджені в

діяльність промислових підприємств АТ «Українські енергетичні машини» (довідка № 01/03-152 від 10.12.2024 р) та ТОВ «Дніпропетровський калібрувальний завод» (довідка №11/12-1 від 17.12.2024 р.). АТ «Українські енергетичні машини» використовує теоретичні положення оцінки ефективності діяльності підприємств та застосовує розроблене методичне забезпечення цієї оцінки на основі імпортозаміщення, оцінки процесів імпортозаміщення в управлінні діяльністю підприємства, а ТОВ «Дніпропетровський калібрувальний завод» використовує розроблене методичне забезпечення оцінки ефективності діяльності підприємства, методичне забезпечення формування стратегії ефективності діяльності на засадах імпортозаміщення в управлінні своєю діяльністю.

У навчальному процесі Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця використовується методичний підхід до оцінки ефективності діяльності промислових підприємств в умовах обмеженості діяльності в процесі підготовки бакалаврів 051 «Економіка» та освітньої компоненти «Економіка підприємства» для підготовки бакалаврів за спеціальністю 071 «Облік і оподаткування».

Повнота викладення основних результатів в опублікованих працях

Основний зміст дисертації відображено у 9 статей у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України та зарахованих як 7 публікацій, що подано до захисту дисертації. Результати дисертації пройшли апробацію на вітчизняних і міжнародних профільних науково-практичних конференціях, що підтверджується публікацією 7 тез доповідей. Загальний обсяг публікацій становить 10,24 ум. друк. арк., особисто автору належить 7,01 ум. друк. арк. У спільних наукових публікаціях враховано тільки ту частину, яка не стосується наукової новизни співавторів статей, що свідчить про академічну доброчесність автора дисертації.

Перелік та вивчення змісту опублікованих статей та тез доповідей на конференціях дозволяє визначити, що Бударін О.С. виконав вимоги пунктів 8 і 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою КМУ №44 від 12.01.2022 р. На підставі цього опублікування та апробація результатів дисертаційної роботи слід вважати достатньою. З урахуванням зазначеного

можна зробити висновок про те, що опубліковані праці в повній мірі відображають основні положення, результати і наукову новизну дослідження.

Відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертація складається з анотацій, списку публікацій, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. У додатках представлено копії довідок про апробацію результатів, отриманих у ході дослідження. Обсяг основного тексту дисертації становить 7,7 авт. арк., що відповідає встановленим вимогам. Виклад матеріалу роботи здійснено у науковому стилі з дотриманням вимог до структури та логіки дослідження згідно завдань, спрямованих на досягнення визначеної мети. Оформлення дисертації відповідає вимогам Наказу МОН України №40 від 12.01.2017 р. зі змінами від 31.05.2019 р.

Академічна доброчесність

При глибокому розгляді дисертаційної роботи Бударіна О.С. не виявлено порушення академічного плагіату, фальсифікації та фабрикації, тобто порушень академічної доброчесності. Проведена перевірка за допомогою сучасного програмного забезпечення, призначеного для виявлення текстових збігів, засвідчила оригінальність авторського тексту та належне цитування використаних джерел.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації

Відзначаючи в цілому позитивне враження від дисертаційного дослідження, високий науковий рівень його виконання й вагоме практичне значення одержаних автором результатів, слід вказати деякі недоліки, зауваження та дискусійні положення, що є у роботі.

1. З огляду на вагоме теоретичне значення мають обґрунтування потенціалу імпортозаміщення та його вимірювання, тому автору доцільно було цю рубрику новизни означити як вперше.
2. В розробленій технології оцінки розвитку експортно-імпоротної діяльності підприємства (рис. 2.10, с. 116) одним з етапів є «Визначення лагового впливу факторів на розвиток ЕІДП. Метод: економетричні динамічні моделі», що важливо в аналізі інерційного, запізнюючого впливу факторів, тому автору слід було повніше його представити.

3. Автор в підрозділі 2.3 справедливо відмічає вплив конкурентних переваг підприємства на рівень потенціалу імпортозаміщення, але при цьому він не визначає цей вплив.

4. На с. 163 автор для реалізації функції контролю в процесі моніторингу резервів ефективності діяльності підприємства на засадах імпортозаміщення рекомендує розв'язувати багатокритеріальну оптимізаційну задачу, в якій частинними критеріями є частинні показники ефективності діяльності, аргументами – частинні показники використання потенціалу імпортозаміщення. Науковий інтерес представляє проблема розроблення функцій, що є частинними критеріями, тому Бударіну О.С. слід було повніше це описати.

5. В дисертації на с. 180 зазначається, що реалізація програми імпортозаміщення забезпечується відповідною ціновою політикою на підприємстві, це дійсно так. Тому автору потрібно було детальніше проаналізувати вплив цінової політики на імпортозаміщення.

Викладені зауваження не зменшують наукової та практичної цінності результатів дослідження і не впливають на загальну позитивні оцінку дисертаційної роботи, сутність і доведеність положень наукової новизни.

Загальний висновок

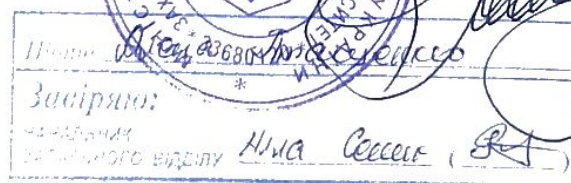
Дисертаційна робота Бударіна Олексія Сергійовича на тему «Теоретико-методичне забезпечення ефективності діяльності підприємства на засадах імпортозаміщення», подана на здобуття ступеня доктора філософії за галуззю знань «Соціальні та поведінкові науки» та спеціальністю «Економіка», виконана на високому науковому рівні і є завершеною науково-дослідницькою працею, в якій представлені пропозиції до вирішення актуального науково-практичного завдання теоретико-методичного забезпечення ефективності діяльності підприємства на засадах імпортозаміщення та має практичне значення для розвитку підприємств й економіки України в цілому.

Представлені в дисертації наукові положення, висновки та рекомендації в комплексі дозволяють констатувати досягнення поставленої мети та завдань дослідження, матеріали дисертації викладені з дотриманням чіткого наукового стилю та логіки економічного дослідження, висновки і рекомендації є достовірними й обґрунтованими, положення наукової новизни, рівень яких («удосконалено», «дістали подальшого розвитку») визначено коректно та змістовно. Вони пройшли необхідну апробацію на вітчизняних і міжнародних

науково-практичних конференціях та у повній мірі відображені у публікаціях здобувача у необхідній кількості, обсязі та якості наукових видань. Структура й обсяг роботи відповідають встановленим вимогам. За сутністю викладені пропозиції не суперечать сучасним положенням теорій економіки підприємств та теорії економічного розвитку, розвивають їх і поглиблюють у відповідності з новітніми тенденціями розвитку міжнародної економіки. Тематика дисертаційного дослідження є актуальною. Відповідає програмним і нормативним документам України, напрямам пріоритетних наукових досліджень, тенденціям розвитку міжнародної економіки.

Таким чином, дисертація Бударіна О.С. на тему «Теоретико-методичне забезпечення ефективності діяльності підприємства на засадах імпортозаміщення» за своїм змістом відповідає вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії, а саме вимогам пунктів 6, 7, 8 і 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою КМУ №44 від 12.010.2022 р., а її автор Бударін Олексій Сергійович – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 «Економіка».

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економічної кібернетики та інформатики
Західноукраїнського національного університету
Міністерства освіти і науки України

Олена ПТАЩЕНКО